

ADAM DURAK SDB

Warszawa

BŁOGOSŁAWIENSTWO KRZYŻA I JEGO PRZEDSTAWIENÍ

We wprowadzeniu w *Obrzęd błogosławieństwa nowego krzyża przeznaczono do publicznej czci* czytamy pouczające nas słowa: „Wśród świętych wizerunków naczelne miejsce zajmuje «figura drogocennego i życiodajnego krzyża», ponieważ jest symbolem całego paschalnego misterium. Jest to wizerunek dla chrześcijan najdroższy i najbardziej starożytny...”¹

O wielkim znaczeniu krzyża dla nas chrześcijan mówią bogate w treści liturgiczne modlitwy, pieśni religijne, (zwłaszcza pieśni polskie, jak np. *W krzyżu cierpienie, Krzyżu święty nade wszystko, Wisi na krzyżu*), przedstawienia i rozważania męki Pańskiej, utwory poetyckie i inne. Wśród tekstów poetyckich, wyróżnia się często znaną niemal każdemu polakowi strofę: „Tylko pod krzyżem, tylko pod tym znakiem, Polska jest Polską a Polak Polakiem” We współczesnych nam czasach, także w Polsce powojennej, byliśmy niejednokrotnie świadkami prawdziwej walki „o krzyż”, o jego godność i należne mu miejsce. Wspomnijmy tu prawdziwą „bitwę o krzyż” w Nowej Hucie (na Bieńczykach), czy obronę krzyży w szkole we Włoszczowie. Czym jest więc krzyż dla chrześcijanina dzisiaj? Czy broniąc krzyża bronimy wiary, Boga czy siebie samych? Są to pytania pomocnicze, stawiane w kontekście wypowiedzianego w Krakowie przez Jana Pawła II stwierdzenia, że usunięcie z ziemi krzyża byłoby grzechem przeciw człowiekowi (choć wydawałoby się, że chodzi o grzech przeciw Bogu). W tym stu-

¹ *Obrzędy błogosławieństw*, t. II, Katowice 1994, n. 960, z przypisem do tego numeru (dalej cyt. OB).

dium jednak interesują nas przede wszystkim treści celebratywne, jakie niosą ze sobą błogosławieństwa krzyża.

I. RYS HISTORYCZNY

Siegając do historii rozwoju kultu krzyża świętego musimy stwierdzić, że chrześcijanie pierwszych wieków widzieli krzyż Chrystusa Zbawiciela, przede wszystkim jako symbol wiary. Początkowo, z racji prześladowań, krzyż przedstawiano w różnej symbolicznej formie: jako kotwicę, trójząb z rybą, czy spotykaną także w niektórych dzisiejszych wspólnotach literę „T” Materialny znak krzyża przez długi czas nie był złączony ze wspomnieniem cierpienia i męki Pana Jezusa. Był on pojmowany jako prawdziwy znak zwycięstwa i triumfu Chrystusa. Na krzyżu bowiem rozpoczęła się przemiana świata, która dopełni się na końcu czasów, podczas paruzji, w dniu ukazania się znaku krzyża na niebie. Dlatego Sobór Nicejski II mówi o krzyżu jako o: „drogocennej i życiodajnej figurze”²

W historii kultu krzyża świętego wyróżnia się dwie tradycje, czy jak niektórzy mówią: dwa źródła. Pierwsze z nich łączy się z odmawianą w domach modlitwą, w postawie skierowanej ku Wschodowi (na wschodniej ścianie mieszkania był namalowany znak krzyża). Drugie źródło nawiązuje do kultu relikwii drzewa krzyża. Znanicy problematyki mają różne zdania, co do wzajemnego wpływu tych tradycji na kult krzyża³ Faktem jest, że około XIII w. kończy się czas krzyża chwalebego, kiedy akcentowano zwycięstwo i triumf Chrystusa na krzyżu. Krzyż zaczyna bardziej łączyć się z cierpieniem i przeżywaniem męki i śmierci Pana Jezusa. Zaczynają się coraz częściej pojawiać przedstawienia krzyża naturalnej wielkości. Krzyż jakby odbywa „wędrowkę ku człowiekowi”, „wychodzi” bowiem poza świątynie i domy. Stawia się go na ulicach i placach publicznych. Wyjątkowe jego miejsce w życiu chrześcijan w sposób szczególny podkreślają doroczne liturgiczne uroczystości, jak: Podwyższenie Krzyża Świętego czy Wielki Piątek, z uroczystą adoracją krzyża.

² Por. *Sobór Nicejski II*, Act. VII: *Mansi XIII*, 378.

³ Por. L. B e r t s c h, *Im Zeichen des Kreuzes*, w: *Heute segnen. Werkbuch zum Benediktionale*, Freiburg–Basel–Wien 1987, s. 201-203.

Powyższe dane historyczne potwierdzają obecne *Obrzędy Błogosławieństw*, gdzie czytamy:

Nie tylko w Wielki Piątek Męki Pańskiej i w Święto Podwyższenia Krzyża Świętego obchodzone 14 września wierni czczą wizerunek krzyża jako znak zwycięstwa Chrystusa i drzewo życia, lecz jest on także otaczany szacunkiem w kościele i ustawiany wobec ludu, ilekroć gromadzi się na sprawowanie świętych obrzędów; jest on też przechowywany w godnym miejscu w domach wiernych. Uwzględniając warunki czasu i miejsca, słusznie chrześcijanie wnoszą krzyż na miejscu publicznym, ponieważ jest on świadectwem ich wiary i znakiem tej miłości, jaką Bóg otacza wszystkich ludzi⁴

Krzyż towarzyszy człowiekowi od momentu chrztu św. kiedy to każdy z nas został z Chrystusem przybity do krzyża (Ga 2, 19) poprzez całe swoje życie ziemskie, by podobnie jak Chrystus mógł pełnić wolę Ojca (Mt 16, 21). Wreszcie stawia się go na naszym grobie jako znak nadziei, płynącej ze śmierci i zmartwychwstania Jezusa Chrystusa⁵ Jak wspomnieliśmy wyżej, ten święty znak rozpoznamy na niebie, na końcu czasów.

Naukę o krzyżu znajdujemy przede wszystkim w Piśmie św., różnych dokumentach Kościoła i opracowaniach teologicznych⁶ Ostatnio wydany, *Katechizm Kościoła Katolickiego* nawiązuje do teologii krzyża 13 razy. W powyższych tekstach *Katechizm* przedstawia dotychczasową naukę Kościoła na temat krzyża. W komentarzu sięga także do liturgii bizantyjskiej, do tekstu ze święta Przemienienia Pańskiego. W modlitwie tej czytamy:

Przemieniłeś się na górze, a Twoi uczniowie, na ile byli do tego zdolni, kontemplowali Twoją chwałę, Chryste Boże, by, gdy zobaczą Cię na krzyżu, zrozumieli, że Twoja męka była dobrowolna, i aby głosili światu, że Ty prawdziwie jesteś promienowaniem Ojca⁷

⁴ OB, t. II, n. 961.

⁵ Por. OB, t. II, n. 1436.

⁶ Np. W dokumentach Vaticanum II; W teologii św. Jana i innych.

⁷ KKK, n. 555; por. na temat krzyża także teksty w n. 160: „Jego Królestwo [...] wzrasta miłością, przez którą Chrystus wywyższony na krzyżu ludzi do siebie pociągnął”; w n. 421: „Świat, który [...] popadł w niewolę grzechu [...] został wyzwolony przez Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego, po złamaniu potęgi Złego”; w n. 440: „Dlatego prawdziwe znaczenie Jego królowania ukazało się dopiero z wysokości krzyża”; w n. 517: „Odkupienie przychodzi do nas przede wszystkim przez krew Krzyża”; w n. 542: „Chrystus [...] urzeczywistni przyjscie swego Królestwa przede wszystkim przez wielkie Misterium swojej Paschy: śmierć na krzyżu i Zmartwychwstanie”; w n. 616: „Jezus spełnia swoją ofiarę na krzyżu”; w n. 662: „Wywyższenie na krzyżu oznacza i zapowiada wywyższenie Wniebowstąpienia. Jest jego początkiem”

II. STRUKTURA OBRZĘDÓW BŁOGOSŁAWIENSTWA KRZYŻA

Obrzędy błogosławieństwa nowego krzyża i jego wyobrażeń przeznaczonych do publicznej czci, a także obrzędy błogosławienia krzyża nagrobego domagają się odpowiedniego udziału wiernych przy tych czynnościach liturgicznych. Mówi o tym wyraźnie prawodawca:

Wypada, aby przy sprawowaniu szczególnie uroczystych błogosławieństw w Kościele lokalnym zgromadziła się wspólnota diecezjalna lub parafialna pod przewodnictwem biskupa lub proboszcza. Jest rzeczą stosowną, aby także przy sprawowaniu innych błogosławieństw uczestniczyli w nich wierni. To bowiem, co dokonuje się dla jakiejś grupy wiernych, w pewien sposób służy też dobru całej społeczności⁸

Zarówno błogosławieństwo nowego krzyża, jak i krzyża nagrobego posiada podobną strukturę celebracji liturgicznej. Charakteryzują je dwie zasadnicze części obrzędów: głoszenie słowa Bożego oraz uwielbienie Bożej dobroci i modlitwa Kościoła⁹. Słowo Boże jest tu tym błogosławionym „tłem”, dzięki któremu błogosławieństwo czerpie swoje odpowiednie znaczenie i skuteczność. Pomagają w tym także stosowne uwagi wprowadzające, wyjaśnienia, śpiewy i psalmy, albo dodana w zależności od okoliczności homilia. Istotę drugiej części stanowią formuły błogosławieństwa. Przy błogosławieniu nowego krzyża przewidziane są dwie modlitwy do wyboru (krótsza i dłuższa).

Przy błogosławieństwie nowego krzyża, po odmówieniu jednej z modlitw i okadzeniu krzyża, przewiduje się możliwość złożenia czci nowemu krzyżowi¹⁰. Również tylko ten formularz posiada rozbudowane zakończenie obrzędu. Wówczas, po oddaniu czci krzyżowi, następuje, podobnie jak we mszy św., modlitwa wspólna, przedłużona w Modlitwie Pańskiej i zakończona modlitwą przewodniczącego czynnościom liturgicznym. Następnie celebrans jak zwykle błogosławi lud, a diakon go odsyła¹¹.

⁸ OB, n. 16.

⁹ Por. OB, n. 20.

¹⁰ Nie jest to novum w obrzędach błogosławieństwa krzyża. *Pontyfikał Rzymski Klemensa VIII* wskazuje, że biskup oddaje cześć krzyżowi przez przyklęknięcie i ucałowanie. Podobnie może uczynić każdy z uczestników tych obrzędów. Jest to niewątpliwie wymowne świadectwo pierwotnych praktyk Kościoła związanych z kultem krzyża, por. przypis 12.

¹¹ Por. OB, t. II, n. 980-983.

III. MODLITWY BŁOGOSŁAWIENSTWA KRZYŻA

Mamy tu na uwadze trzy różne modlitwy stosowane przy poświęceniu krzyża. Dwie pierwsze pochodzą z formularza przedstawiającego „Obrzęd błogosławieństwa nowego krzyża przeznaczonego do publicznej czczy”, a trzecia modlitwa z formularza przeznaczonego do „Obrzędu błogosławieństwa krzyża nagrobnego lub nagrobka”¹² Zanim jednak przejdziemy do treści tych modlitw, zwróćmy uwagę, że każda z nich ma swój odpowiedni kontekst liturgiczny, o którym należy pamiętać, a także możliwość wielorakiego podejścia do modlitwy, gdy chodzi o studium treści teologiczno-liturgicznych. Świadomi naszego wyboru chcemy zacytować następujące słowa z *Wprowadzenia teologicznego i pastoralnego*:

Kościół [...] troszczy się, aby sprawowanie błogosławieństw przyczyniło się do chwały i uwielbienia Boga oraz do duchowego wzrostu Jego ludu. Aby to jaśniej ukazać, formuły błogosławieństw, zgodnie ze starożytną tradycją, wyrażają przede wszystkim uwielbienie Boga za Jego dary, błaganie o Jego dobrodziejstwa oraz prośbę o udaremnienie w świecie władzy złego ducha¹³

Tak więc uwielbienie Boga, błaganie o Jego dobrodziejstwa i prośba o duchowy wzrost ludu, są także dla nas punktami odniesienia w odkrywaniu treści tych modlitw.

a. *Modlitwa błogosławieństwa n. 977*

Formuła modlitewna rozpoczyna się wychwalaniem Boga „błogosławimy Cię”, którego nazywamy „Ojcem Świętym” za Jego niecodzienną, „niepojętą” miłość. „Niepojętą miłość” dlatego, że nie mieści się ona w logice myślenia przeciętnego człowieka. Modlitwa sięgając do historii świętej przypomina, jak człowiek umieszczony w raju dla jego szczęścia, „przez rajskie drzewo zasłużył sobie na wieczną zgubę” Dzięki dobroci i tej „niepojętej miłości”, Bóg przez inne drzewo, przez drzewo krzyża, obdarza człowieka „zbawieniem i życiem”

¹² Interesującą rzeczą byłoby sięgnąć tu dla porównania, do starożytnych formuł i obrzędów błogosławieństw krzyża, por. np. wspomniany wyżej *Pontyfikat rzymski Klemensa VIII* (Antwerpen 1663, II 363).

¹³ OB, n. 11. Cały rozdz. II, o błogosławieństwach w życiu Kościoła godny jest szczególnej uwagi celebrujących błogosławieństwa.

Wyjątkowy udział w realizacji tej miłości Ojca, jak wynika z dalszej treści modlitwy, ma Jego Syn, nasz „Pan, Jezus, Kapłan, Nauczyciel i Król”, który w określonym czasie, jak mówi modlitwa: „w godzinie Jego Paschy”, bez żadnego przymusu, „dobrowolnie wstąpił na drzewo krzyża” Fakt ten zmienia całą rzeczywistość. Dotychczasowe drzewo hańby i potępienia Chrystus „czyni tronem swojej chwały, ołtarzem ofiary i katedrą prawdy” Dzięki „własnej Krwi”, „ofierze swojego życia”, On „nadaje zbawczą moc sakramentom Nowego Przymierza”, „odnosząc zwycięstwo nad odwiecznym wrogiem” – szatanem. Chrystus też pociąga „w swoim miłosierdziu wszystkich do siebie” Modlitwa podkreśla, że właśnie On, poprzez swoją śmierć, „zaświadczył o tym, co głosił słowem: że gdy ziarno pszenicy obumiera, przynosi plon obfity”

Dopiero po przedstawieniu tej bogatej, zbawczej panoramy miłości, zwracamy się do Boga z konkretnymi prośbami. Pierwsza prośba jest jakby zwornikiem dla tych pozostałych: „Ciebie więc, Boże, prosimy: niech Tвої wierni, czcząc ten znak krzyża, dostępują owoców odkupienia, które Jezus Chrystus wysłużył nam swoją męką” Kolejne prośby ukazują moc i skuteczność krzyża. Prosimy w intencji wiernych, a więc i dla nas: abyśmy u stóp krzyża umierali dla grzechu, abyśmy jego mocą przewycięzali pychę, dzięki niemu znajdowali siłę w słabości. Następnie prosimy, byśmy umieli w ucisku czerpać pociechę z krzyża i w niebezpieczeństwie w nim szukać ratunku. Abyśmy wspierani mocą krzyża „szczęśliwie przechodzili drogami świata”, aż nasz najlepszy Ojciec, przyjmie nas „na wieki do swojego domu w niebie”¹⁴

b. Modlitwa błogostawieństwa n. 978

Ta modlitwa jest drugą formułą do wyboru. Objętościowo jest o wiele szczuplejsza, stąd zawiera także mniej treści teologiczno-liturgicznych. Skierowana jest ona do tego samego Adresata, co modlitwa poprzednia, do „Boga, Ojca Świętego” Troszczący się bowiem o nas Bóg postanowił, by – jak mówi modlitwa – krzyż Jego Syna „stał się źródłem wszelkich błogostawieństw i przyczyną wszelkich łask”

W tak znaczącym dla chrześcijanina momencie wznoszenia krzyża, „znaku naszej wiary”, prosimy Boga i Ojca naszego o obecność wśród nas: „Bądź z nami łaskawie...” Nie jest to tylko zwykły zwrot grzecznościowy. My jako uczestnicy tej liturgii potrzebujemy łaskawej obecności Boga wśród nas.

¹⁴ Por. OB, n. 977.

Dzięki obecności Ojca wśród nas będziemy mieli okazję przedstawić Bogu nasze prośby bardzo ważne dla naszego życia. Prosimy „abyśmy przez zjednoczenie z Chrystusem w tajemnicy Jego męki (jedna prośba) dostąpili wiecznej radości zmartwychwstania (kolejna prośba).

c. Modlitwa błogosławieństwa n. 1437

Kontekst liturgiczny tej modlitwy jest całkowicie odmienny od kontekstu modlitw wyżej omawianych. Chodzi o formułę modlitewną „Obrzędu błogosławieństwa krzyża nagrobnego”

Modlitwa skierowana jest do „nieskończenie dobrego Ojca” Jego dobroć wyraża się w tym, że „zesłał na świat swojego Jednorodzonego Syna”, w dobrze określonym celu: „aby przez śmierć i zmartwychwstanie wybawił nas od śmierci wiecznej” Fakt ten ma kolosalne znaczenie dla zbawienia wszystkich ludzi. Wyjątkowo zaś jest odczuwalny przez nas, stojących w czasie obrzędu poświęcenia nad grobem tych, którzy teraz już lepiej od nas, potrafią ocenić łaskę Chrystusowego dobrodziejstwa. Chrystus, jak mówi modlitwa, rzeczywiście „przywraca nam nadzieję życia w wiekuistej światłości” Stawiany na grobie krzyż Syna Bożego jest wymownym znakiem zwycięstwa tych, którzy „naznaczeni tym znakiem w sakramencie chrztu” potrafią „brać codziennie swój krzyż na ramiona” i „iść przez życie śladami Chrystusa” Stąd to, co się w tym obrzędzie dokonuje, jest także świadectwem wiary w niesłabnącą moc tego krzyża. Dlatego ustami celebransa wypowiadamy słowa umocnione gestem krzyża: „pobłogosław + ten krzyż, który wznosimy na grobie” Liturgia postawienia i poświęcenia tego krzyża, jest nową błogosławioną okazją, byśmy mogli polecić Bogu zmarłych ale i siebie samych. Dla zmarłych prosimy o „miłosierdzie” i „wskreszenie ich ciał do życia w chwale” Natomiast dla nas samych prosimy o „umocnienie nadziei”, że dzięki mocy tego krzyża „nieskończenie dobry Ojciec” „przeprowadzi nas przez bramę śmierci i przyjmie nas do społeczności Jego Świętych”¹⁵

IV WNIOSKI PASTORALNE

Wydaje się, że wśród omawianych błogosławieństw przede wszystkim *Obrzędy błogosławieństwa nowego krzyża przeznaczonego do publicznej czci*

¹⁵ Por. OB, n. 1437.

mają swoje duże pastoralne znaczenie. Przyczyniają się one do duchowego wzrostu chrześcijan i umocnienia chrześcijańskiej wiary. Bogaty treściowo obrzęd błogosławienia krzyża niewątpliwie skutecznie oddziałuje na chrześcijan przez same czynności liturgiczne oraz mniej możliwe do uchwycenia działania wewnętrzne. Trudno obrzędy ograniczyć jedynie do momentu samej celebracji. Ilekroć bowiem chrześcijanie spotkają na drodze swego życia krzyż, mogą w refleksji wracać do tego wydarzenia przeżywanego kiedyś w parafii czy w innym miejscu.

Wspólnotowe celebrowanie tych obrzędów, umożliwienie najbardziej czynnego uczestnictwa wiernych w tych czynnościach liturgicznych poprzez: modlitwy, śpiewy, niesienie krzyża, uczczenie krzyża przez adorację i ucałowanie, okadzenie krzyża, procesję z krzyżem, to wszystko ma swoje określone duchowe i duszpasterskie znaczenie. Z tej racji nie proponujemy skróconej formy błogosławieństwa krzyża z krótszą modlitwą i z pominięciem okazji do uczczenia krzyża przez wszystkich wiernych.

Duchowe treści błogosławieństwa krzyża ożywia przeżywana corocznie Liturgia Wielkiego Piątku czy święta Podwyższenia Krzyża Świętego. W kontekście tej liturgii rozumiemy poświęcenie krzyży do naszych domów, miejsc pracy i dla osobistej pobożności. Także te same treści towarzyszą każdemu „orędziu krzyża”, które wiąże się od lat, ze „Światowym dniem młodzieży”, kiedy młodzież danego kraju, uroczyście przekazuje krzyż (naturalnej wielkości), „gospodarzom” przyszłego „Światowego dnia młodzieży”

Wydaje się, że obrzędy błogosławieństwa krzyża mogą być okazją do ożywienia kultu krzyża świętego dla duchowego dobra całego Kościoła, a zwłaszcza młodzieży wrażliwej na znak krzyża.

DIE SEGNUNG DES KREUZES UND SEINER DARSTELLUNGEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Artikel befaßt sich mit der Segnung des Kreuzes und seiner Darstellungen anhand des Buches *De benedictionibus*. Das Kreuz nimmt im Leben des Christen und in der polnischen Kultur eine vorrangige Stellung ein, wovon Lieder, Werke der Dichtkunst sowie zahlreiche Abbildungen des Gekreuzigten zeugen. Der Artikel ist in vier Teile gegliedert. 1) Zuerst wird die Geschichte der Verehrung des Kreuzes behandelt; erwähnt werden die Feste der liturgischen Verehrung (Fest der Kreuzerhöhung, das Karfreitagsritual mit der feierlichen Adoration des Kreuzes). 2) Danach wird die Struktur des Rituals dargelegt. 3) Dann werden die theolo-

gischen Inhalte besprochen, weil das Kreuz „zum Thron der Herrlichkeit, zum Opferaltar und zur Kathedrale der Wahrheit“ wird, also eine Heilsbotschaft enthält und den Christen somit zur Vereinigung mit dem Mysterium des Todes und der Auferstehung Christi mobilisieren soll.

4) Zum Schluß werden pastorale Schlußfolgerungen für das besprochene Ritual genannt: geistiges Wachstum der Gläubigen, Zunahme des Glaubens und Schaffung der Einheit.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich